

ARIS

Sayı/Issue: 27

Aralık/December 2025

<https://aris.gov.tr>

Başvuru/Submitted: 07-05-2025

Kabul/ Accepted: 21-08-2025

DOI: 10.32704/akmbaris.2025.209

Araştırma Makalesi/Research Article

Duvar Resimleriyle Bursa Hünkâr Köşkü/Atatürk Köşkü

Ayşe Pelin Şahin Tekinalp*

Öz

Makalenin konusu Bursa şehrinin modernleşmesinin en yoğun yaşandığı 19. yüzyıldaki yansımalarından biri olarak Sultan Abdülmecid döneminde inşa edilen Hünkâr Köşkü'nün duvar resimleridir. Köşk, 1844 yılında Sultan Abdülmecid'in (1823-1861) Bursa'yı ziyaret edeceği haberi üzerine Bursa Valisi Mehmet Salih tarafından, Av Köşkü olarak yaptırılmıştır. Sultan Abdülmecid, "yurt gezisine ilk çıkan sultan" olarak anılmasına neden olan yolculuğuna, halkın gereksinimlerini yerinde görüp, tanık olmak, varsa şikâyetlerini dinlemek üzere çıkmıştır. Bu bağlamda 25 Haziran 1844'te İzmit, Mudanya, Bursa, Gelibolu, Çanakkale ve Adalar'a uzanan gezide kendisi için kısa sürede Bursa Valisi Mehmet Salih tarafından inşa ettirilen Av Köşkünde kalmıştır. Sultanın köşkte sadece beş gün kaldığı bilinmektedir. Ardından 1863'de Sultan Abdülaziz, 1909 yılında ise V. Mehmet Reşat da burada konaklamıştır. Hünkâr Köşkünü kullanan devlet adamları sultanlarla da sınırlı kalmayıp son olarak Mustafa Kemal Atatürk de Bursa ziyaretlerinde köşkte kalmayı tercih etmiştir. Köşkün bezeme repertuarına bakıldığında her oda ve salonlarının duvar resmi ile bezendiği anlaşılmaktadır. Seçilen temalar Abdülmecid döneminden çok Sultan Abdülaziz dönemini işaret etmektedir. Neresi olduğu bilinmeyen, deniz ya da su kenarı manzaralar, meyveli, çiçekli ve kadehli ölü doğa betimlemelerinin yanı sıra doğal ortamındaki hayvanlar dikkati çekmektedir. Osmanlı tarihinin önemli yapılarının yanında 19. Yüzyıl modernleşme döneminin başlıca fabrikaları, okullarıyla öne çıkan Bursa kenti geç dönem padişahlarının geçerken uğradığı ama saltanatın tümüyle terk etmediği bir eski başkent olarak dikkati çekmektedir. Mimari üslup ya da resimsel üslup ve temalar olarak başkent üslubunu izlediği aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Hünkâr Köşkü, Duvar Resmi, Sultan Abdülmecid.

* Doç. Dr. Ayşe Pelin Şahin Tekinalp, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, e-posta: apelintek@gmail.com / ORCID: 0000-0002-9551-3807
Atıf: Tekinalp Şahin, Ayşe Pelin (2025). "Duvar Resimleriyle Bursa Hünkâr Köşkü/Atatürk Köşkü", *Arıs*, Aralık, Sayı:27, s. 23-38

Bursa Hünkâr Mansion/Atatürk Mansion With Wall Paintings

Abstract

The subject of this article is the wall paintings of the Hünkâr Köşkü, which was built during the reign of Sultan Abdülmecid, as one of the reflections of the city of Bursa in the 19th century when the Ottoman modernization was at its most intense. The mansion was built as a hunting lodge in 1844 by Mehmet Salih, the Governor of Bursa, upon the news that Sultan Abdülmecid (1823-1861) would visit Bursa. Sultan Abdülmecid embarked on his journey, which led him to be known as “the first sultan to travel abroad”, to see and witness the needs of the people on the spot and to listen to their complaints, if any. In this context, on June 25, 1844, he stayed in the Hunting Pavilion built for him by Mehmet Salih, the Governor of Bursa, during his trip to Izmit, Mudanya, Bursa, Gallipoli, Çanakkale and the Islands. It is known that the Sultan stayed in the mansion for only five days. Sultan Abdülaziz in 1863 and Mehmet Reşat V in 1909 also stayed here. The statesmen who used the Hünkâr Pavilion were not limited to the sultans; Mustafa Kemal Atatürk also preferred to stay in the pavilion during his visits to Bursa. Looking at the decoration repertoire of the mansion, it is understood that every room and hall was decorated with wall paintings. The themes chosen point to the reign of Sultan Abdülaziz rather than the reign of Abdülmecid. In addition to landscapes by the sea or water of unknown origin, depictions of dead nature with fruits, flowers and goblets, animals in their natural habitat attract attention. The city of Bursa, which stands out with the important buildings of the Ottoman history as well as the main factories and schools of the 19th century modernization period, draws attention as an old capital city that the late sultans visited in passing but did not completely abandon the sultanate. It is obvious that it follows the style of the capital in terms of architectural style or pictorial style and themes.

Keywords: *Bursa, Hünkâr Mansion, Wall Paintings, Sultan Abdülmecid.*

Bu çalışmanın konusu, Bursa modernleşmesinin en yoğun yaşandığı 19. yüzyıldaki girişimlerinden biri olarak Sultan Abdülmecid döneminde inşa edilen Hünkâr Köşkü'nün duvar resimleridir. Bursa, tarihi bir şehir özelliğini her dönem yansıtmış ve Osmanlı tarihi içinde payitaht olarak öne çıkmıştır. Ancak zamanla saray İstanbul'a taşınınca saltanatın kenti ve kentteki yapıları kullanımının azaldığı görülmektedir. Araştırmanın temelini oluşturan köşkün de 19.yüzyılda inşa edilmiş olduğu bilinmektedir (Görsel 1). Arşiv belgelerinden bu tarihte Bursa'ya gelen sultanların kente ve dolayısıyla köşke sadece uğradıkları anlaşılmaktadır. Bu durum köşk ile ilgili çalışmaların yok denecek kadar azlığını açıklamak için yeterlidir. Sadece Tanzimat döneminde Bursa'yı ele alan ve dönemin mimari ortamını araştıran doktora tezi içinde köşk ele alınmıştır. Konum ve mimari özelliklerine odaklanılan bir bölüm içinde duvar resimleri yüzeysel olarak örneklenmiştir (Bilmiş 2023, s.28-37).

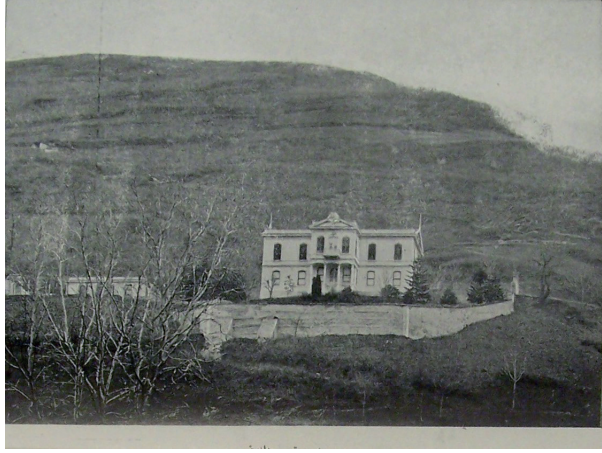
Giriş

Hünkâr Köşkü, Bursa'nın güneyinde Uludağ yamacında Temenyeri semti ve parkının üst kesiminde yer almaktadır (Fotograf 1). Sultan Abdülmecid (1839-1861), “yurt gezisine ilk çıkan sultan” olarak anılmasına neden olan yolculuğuna, halkın gereksinimlerini yerinde görüp, tanık olmak, varsa şikâyetlerini dinlemek üzere çıkmıştır. Bu bağlamda 25 Haziran 1844'te İzmit, Mudanya, Bursa, Gelibolu, Çanakkale ve Adalar'a uzanan gezide kendisi için kısa sürede Bursa Valisi Mehmet Salih tarafından inşa ettirilen Av Köşkünde kalmıştır. Sultanın Bursa'ya gelmesi, karşılanması, Cuma selamlığı gibi törenlerden sonra Çanakkale'ye doğru Salih Bey tarafından uğurlandığı belgelerden anlaşılmaktadır (Korkmaz 2009, s. 83-98).

Fotoğraf 1: Bursa Hünkâr Köşkü
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

19 gün gibi çok kısa bir süreçte inşa edildiği bilinen yapı için kimi yayınlarda kaynak gösterilmeksizin İstanbul'dan bine yakın usta getirildiği belirtilmektedir (Bilmiş 2023, s.28). Kepecioğlu (2010, s.196-197) ise Sultan'ın gezisi için önceden hazırlık yapmak ve gerekli olan çalışmaları gerçekleştirmek için binden fazla işçi istihdam edildiğinden söz etmiştir. Araştırmacı, işçi sayısını net vermez ama Kasr-ı Hümayun “sihirbazlar gibi kısa sürede güzel bir şekilde” yapılmış diyerek sanki kısa sürede beliriverdiğini vurguladıktan sonra iç döşemesinin çok incelikli, zevkli olduğunu belirtmektedir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2: Hünkâr Köşkü

<httpswww.bursa.bel.trhaberduun-tanigi-hunkr-kosku-27424>

O dönemde Bursa'ya gelmiş bazı seyyahların başında gelen Schneider, seyahatnamesinde İstanbul'dan taşınan malzemelerin kesilip, boyanıp monte edilmek üzere hazır getirildiğini ve bu yüzden de çok kısa süre içinde tamamlanabildiğini yazmaktadır (Schneider 1844). Sultan Abdülmecid köşkte 29 Haziran- 2 Temmuz 1844 tarihleri arasında sadece beş gün kalmıştır. 1855 depremi sonrasında saltanatın başında Sultan Abdülaziz (1861-1876) vardır ve özellikle depremler sonrasında şehrin durumunu yerinde görmek ve hasar tespitini de yapabilmek için bölgeye gezi düzenlemiştir. O dönemde devletin kasası sıkıntılı olduğu için onarımları yapılamayan mimari eserlerin durumunu yerinde görmek istemiştir. Bu amaçla şehre gelen Sultan Abdülaziz de bu köşkte 18 Nisan 1863'de kalmıştır (Bilmiş, 2023, s.28). Sonrasında yapıda 1909 yılında ise V. Mehmet Reşat (1909-1918) konaklamıştır. Hünkâr Köşkünü kullanan devlet adamları sultanlarla da sınırlı kalmayıp son olarak Mustafa Kemal Atatürk de Bursa ziyaretlerinde köşkte kalmayı tercih etmiştir (1922, 1925, 1931, 1935) ve Bursa'yı ziyaretlerinde köşkte sultanlardan daha fazla kalmış olduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak da günümüzde daha çok Atatürk Evi olarak tanınmasıyla birlikte mekânlar da Atatürk ve manevi kızlarının isimleriyle anılmaktadır (Fotoğraf 3).

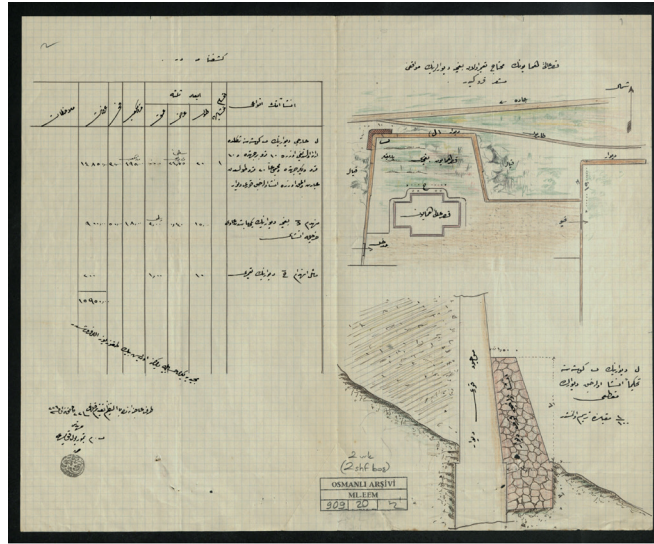
Fotoğraf 3: Mustafa Kemal Atatürk'ün 28 Eylül 1925 Bursa ziyaretinde Hünkâr Köşkü, <https://mustafakemalim.com/ataturk-hunkar-kosku-onunde-28-eylul-1925/>

Ardından, köşkün 1995 onarımları TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı katkılarıyla yapılmıştır ve günümüzde müze olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4: Bursa Hünkâr Köşkü giriş cephesi
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Köşkün Konum ve Plan Özellikleri

Fotoğraf 5: Hünkâr Köşkü Vaziyet Planı
(BOA 00909.00020.002 ML .EEM)

Simetrik bir planı olan köşk iki katlıdır. Yapının konumu, bahçesi ile birlikte gösterilen planı Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunmuştur (BOA 00909.00020.002 MLEEM). Geniş bahçenin kenarında küçük bir yapı olarak yer almaktadır. Bahçe duvarlarının içinde koru, ağaçlıklar arasında köşk yer almaktadır. Çevre duvarları, duvarların ölçüsü ve simetrik planıyla kasır hemen algılanabilmektedir. Planda Kasr-ı ali-yi hümayun ve Kasr-ı hümayun bahçesi olarak dikkati çekmektedir (Fotoğraf 5).

Ayrıca özellikle yine devlet arşivleri incelendiğinde Sultan Abdülmecid döneminden itibaren belgelerin çoğu onarıma ihtiyaç duyulduğu ve bunun için yüklü bir miktar gerektiği şeklinde okunmaktadır (BOA 110/63 1373 N 03. 1855). Hünkâr Köşkü'nün onarılmasının her dönem sarayın gündeminde olduğu ve sultanların gezilerinde uzun süre kullanmasalar da saltanat yapısı olarak elini köşkün üzerinden çekmediği bu belgelerden anlaşılmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki belgelerin birçoğu onarımın yanı sıra tefriş ve tanzimle de ilgilidir. Sultan Reşat'ın Yemen seyahati sırasında Bursa'da kalması gerekeceği zaman Hünkâr Köşkü'den daha uygun bir mekân bulunamayınca tekrar köşkün onarım sorunu belgelere konu olmuştur. Onarımın gerekliliği, paranın nereden karşılanacağı, köşke telefon ve telgraf hattının çekilmesine kadar yoğun bir yazışma süreci takip edilmektedir (BOA 2809/13 1327 R 20; BOA 2813/30 1327 R 25; BOA 2822/100 1327 Ca 4).

Fotoğraf 6: Bursa Hünkâr Köşkü,
(Foto:Sebah &Joalier, 1894)

<https://www.sebahjoaillier.com/bursa?pgid=jnyislgp-ff5b58b3-3186-451c-9320-1223d241cedf>

Bursa Hünkâr Köşkü, Tanzimat'ın başlarında Osmanlı modernleşmesinin ilk yapı örneklerinden biri olarak nitelenebilir. Genel itibariyle özellikle dış tasarım açısından eklektik bir kamu yapısı olmakla birlikte iç düzenleme sofaya açılan odalar ve bezeme repertuarı ile geleneksel izler taşımaktadır. Cepheler son derece sade tutulmuştur (Fotoğraf 6) ancak iç mekân İstanbul'daki saltanat yapılarında olduğu üzere boyalı nakışlar ve duvar resimleri ile bezelidir. Yapı kot farkından dolayı güney/giriş cephesi haricinde iki katlıdır.

Fotoğraf 7: Bursa Hünkâr Köşkü, iç mekan tasarımı,
<https://www.dergibursa.com.tr/tarihi-koskler-sehrinde-kusbakisi/>

Her iki katta da salon ve odaların tavanlarında resimler dikkati çekmektedir (Fotoğraf 7). Belgeler incelendiğinde duvar resimleri ve yapan ressamlarla ilgili bilginin olmaması şaşırtıcı değildir çünkü başta İstanbul olmak üzere saltanat yapıları da dâhil olmak üzere incelenen yapıların hiçbirinde bu veriye rastlanılmamıştır.

Hünkâr Köşkü Duvar Resimleri

Duvar resimleri, her iki katta da salonlar ve salonlara açılan odaların tavanlarında yer almaktadır. Hünkâr Köşkü'nde yer alan duvar resimleri manzaralar, hayvan betimlemeleri ve ölü doğalar olmak üzere üç ana grupta toplanabilir.

Kır ve deniz manzaralarının ağırlıklı olduğu resimlerin büyük bir bölümünün neresi olduğu anlaşılamamaktadır. Dağ, nehir, kır kulübesi gibi unsurlarla daha çok kartpostal resimlerini andıran bu betimlemelerin tümü insansız doğa kesitleridir (Fotoğraf 8-9). Çoğunlukla akan bir nehir kenarında ağaçlar bazen de bir köprü dikkati çekmektedir (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 8: Manzara resmi
 (Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotoğraf 9: Manzara resmi
 (Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotograf 10: Manzara Resmi
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotograf 11: Yüksek dağların eteğinde su kenarı manzara
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotograf 12: Dağlı manzara
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotograf 13: Su kenarı ve dağ görüntüsü
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Çoğunda arka planda dik, yüksek dağların dikkat çektiği manzaralarla Uludağ göndermesi olması da mümkündür. Yüksek ve bazen eteklerinde karlarla kaplı dağların yamacından ön düzleme doğru ulaşan akarsularla hareket kazandırılan manzaralar görülmektedir (Fotoğraf 10-13)

Deniz manzaralarının da büyük bir kısmının hangi deniz olduğu saptanamasa da arkadaki manzara silüeti ve fenerin yer almasıyla İstanbul'un Karadeniz'e çıkış noktası olabileceğini düşündüren resimler dikkat çekicidir (Fotoğraf 14-15).

Fotoğraf 14: Fenerli Manzara
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotoğraf 15: Fenerli Manzara
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Açık denizi anımsatan ya da deniz kenarında gemiler, ay ışığı gibi günün değişik saatlerini gösteren manzaralar da bu grup içinde bulunur. Özellikle bulutlu bir akşamda, bulutların arkasından görülen ay ışığını aydınlatıldığı denizde yelkenlinin ön planda yer aldığı betimlemeler görülmektedir (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 16: Gemili Manzara
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Hünkâr köşkü manzara resimlerinin dışında özellikle ve önemle meyve tabaklarının, kadehler ve çiçeklerle natürmortların betimlendiği görülmektedir (Fotoğraf 17). Üzüm salkımları, asma yapraklarının sardığı meyvelerle zengin sunum geleneğinin yanı sıra nar, kavun gibi meyvelerle birlikte içki şişesi, kadehli düzenlemeler daha çok modern Osmanlı yaşantısına, değişen gündelik yaşam dinamiklerine de dikkati çekmektedir (Fotoğraf 18-19).

Fotoğraf 17: Çiçek ve Meyve
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotoğraf 18: Pasta ve kadehli Natürmort
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotoğraf 19: Kavun dilimli natürmort
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Hayvan kompozisyonları ise tümü ön planda doğal ortamlarında gibi görünen at, kuğu, ceylanların/geyik kompozisyonlarının yanı sıra natürmortların yoğun olarak görüldüğü odanın tavan göbeğinde bir aslan dikkati çekmektedir (Fotoğraf 20). Geyikler farklı yönlerle hareketleriyle aktif gösterilirken salonun göbeğinde yuvarlak madalyon içinde anıtsal bir aslan tüm azametiyle çimenlerin üzerinde yatmaktadır. Aslında resimlenen tüm hayvanlar doğal ortamı içinde gösterilmektedir (Fotoğraf 21-22).

Fotoğraf 20: Aslan
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotoğraf 21: Kuğu
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Fotoğraf 22: Geyikler
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Değerlendirme

Anlaşıldığı üzere, Bursa Hünkâr Köşkü içinde yer alan resimler incelendiğinde tema olarak en çok manzaraların betimlendiği görülmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni üslup ve yeni resim anlayışı öncelikle manzaralarda denendiği için bu konu sıklıkla seçilmiştir. 19. yüzyılda İstanbul örneklerinde bu geleneğin devamı denilebilecek resimler görüldüğü gibi başkent dışında da hızla benzer uygulamaların varlığı dikkati çekmektedir (Renda 1977). Başta Romantizm olmak üzere 19. yüzyılın doğa anlayışını gösterdiği düşünülen bu manzaraların kentten kaçış, zamanın ve yerin anlaşılmaması gibi betimlemelerin yoğun olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Günün hangi saati olduğu bilinemeyen, hangi kıyı ve hatta hangi deniz ya da nehir olduğu belirlenemeyen bu resimlerde romantik, şiirsel bir üslubun varlığını hissetmek olasıdır. Manzara resimlerinde atmosferik olarak sakin deniz görünüşleri dikkat çekmektedir. Özellikle gün ışığının çekildiği saatlerde betimlenen deniz/gemi görünüşlerinde, Karadeniz’e açılan noktalarda 1845’den 1890’lara kadara sekiz kez İstanbul’a gelen ve Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ile II. Abdülhamid dönemlerinde taltif edilen Ayvazovski’nin deniz görünüşlerinin etkisi olmalıdır (Şahin Tekinalp 2001).

Türk Resmi denince akla ilk gelen konu manzaralardan sonra natürmortlardır. Bireyin/sanatçının gözlemine bağlı olarak nesne üzerinde doğrudan çalıştığı ve hatta yapan kişinin bireysel kurgusunun da görüldüğü bu türde sanatçı kendi birikimi doğrultusunda kompozisyonu oluşturmaktadır. Çiçek ve meyveler dışında nesne seçimi de bireye özgü olmalıdır. Bazen halkın kullandığı testi gibi geleneksel eşyalar dikkati çekerken bazen de Hünkâr Köşkünde olduğu gibi değişen, modernleşen Osmanlı elitlerinin gündelik yaşamına giren kadeh, yaş pasta gibi yeni olanı bir saltanat yapısında göstermeyi seçmiştir sanatçı. Natürmort çalışmalarında canlı nesneler ve çiçekler ile cansız objeleri de bir araya getirilmektedir. Gombrich’in (1994, s.430) “sanatçıların istedikleri nesneleri seçip, dilediklerince bir araya getirip kullandıkları natürmort kurgularının sanatçılar için bir özgürlük alanı yarattığı” yorumundan yola çıkarsak sanatçı yeni bir tür olan duvar resminde yeni öğrendiği ardından da bulduğu uygun mecralarda denemek için biçim, form ve renk çalışmalarını natürmortlarda göstermeyi tercih etmiştir.

Hayvan betimlemelerinin varlığı akla ilk olarak sultana hediye kültüründe hayvanların da varlığını ortaya çıkarmaktadır. Bu tasvirlerin, İsviçre’den özel gelen kuğulardan Anadolu’da görülen alageyiklere, atlardan aslan betimlemesine kadar resim repertuarının vaz geçilmez özneleri oldukları görülmektedir. Bu örnekler başta İstanbul’daki saltanat yapılarında ya da İstanbul dışında hem saltanata ait hem de özel mülkiyete ait yapılarda sıklıkla dikkati çekmektedir (Şahin Tekinalp 2002, s.440-448; Tanyol 2001). Özellikle bu hayvan betimlemelerine kayna oluşturan canlıların başta Topkapı Sarayı olmak üzere 19. yüzyılda inşa edilen saraylarda da muhafaza edilmek üzere özel yapılar olduğu bilinmektedir. Söz edilen bu mekânların arslanhane adıyla bilindiği ve hayvan betimlemelerinin kaynağını oluşturdıkları anlaşılmaktadır. Bu yapının işlevine bakıldığında “iç ve dış arenada Arslanhane’deki hayvanları psikolojik güç unsuru olarak kullanmak, kişisel merak ve zevkleri gidermek ile ülkeler arasında takdim edilen hayvan temalı hediyeler için muhafaza sorununu çözmek” şeklinde açıklanmaktadır (Altı 2020, s. 120-139). Kendi iç tasarımıyla bir teşkilatlanma oluşturmuş, kurum haline dönüşmüştür. 15.yüzyıldan itibaren, sarayların bahçesinde filden zürafaya kadar çok farklı ve çeşitli hayvanların varlığından elçiler anılarında söz etmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise hayvan ilgisinin hız kesmeden devam ettiği ve arslanhanelerin

varlığı bilinmektedir. Özellikle Sultan Abdülaziz'in özel ilgisi sayesinde Beylerbeyi Sarayı'nın bahçesine arslanlık, kuşluk düzenlenmiştir. Sultanın aslanına ait kafesin varlığı da bilinmektedir. Ayrıca sarayın geyiklerinin yaşaması için 100 dönüm ayrıldığı da bilinmektedir (Günergün 2020, s 185-218). Av hayvanları, avlanmış olanların yanı sıra Anadolu coğrafyasında pek görülmeyen türlerin seçimi sultana hediye edilen ve saray bahçesinde bakılan çeşitli hayvanlarla bağlantılı olmalıdır.

Tarihlendirme ve Sanatçı Önerisi

Konu seçimindeki İstanbul bağlantısı ve bazı üslup benzerlikleri sayesinde Bursa Hünkâr Köşkü resimleri için tarihlendirme önerileri sunmak gerekmektedir. Tüm resimler dikkate alındığında her ne kadar köşk Sultan Abdülmecid Döneminde 1844'de inşa edilmişse de resimler daha sonraki bir dönemde yapılmış olmalıdır. Özellikle havyan ve meyve betimlemeleri kompozisyon düzenlemeleri ve üslup açısından özellikle Sultan Abdülaziz döneminde yapılmış oldukları düşünülen bazı İstanbul ve çevresi örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Köşkün bezeme repertuarının çok benzeri ve aynı tarihlere yerleştirdiğimiz Yıldız Sarayı Malta Köşkü'nde yer alan serbestçe düzenlenmiş meyve grubu tasarımın ortaklığına örnek olarak verilebilir (Fotoğraf 23). Buğusu üzerinde gibi görünen üzüm salkımları, erik ve armut gibi yaz meyveleri yapraklar arasında farklı renk ve formlarda bir araya getirilmiştir.

Fotoğraf 23: Yıldız Sarayı Malta Köşkü, Natürmort
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Hayvan tercihlerine bakıldığında ise özellikle aslan resmi Sultan Abdülaziz dönemine tarihlenen resimlerle benzerlik kurmak açısından dikkate değerdir. İzmit av köşkünde hayvan betimlemeleriyle aslan figürüne kullanılan renkler açısından yakındır (Tanyol 2001).

Aslan, av köşkünde defalarca kez resmedilmiştir. Çoğunlukla hareket eder durumda gösterilirken Hünkâr Köşkünde yatar durumda betimlenmiştir. Hünkâr Köşkü boyut olarak daha büyük, merkezdeki madalyon içinde her şeyi gözetler gibi daha gerçekçi betimlenmiştir. Ama her iki kompozisyonda da aslan figürleri tüm azametiyle odaya hâkim bir duruş sergilemektedir. İki köşkte de özellikle aslan figürünün resimlenmesi Sultan Aziz'in aslanlara ilgisi ile bağlantılı olmalıdır (Fotoğraf 24).

Fotoğraf 24: Sultan Abdülaziz Av Köşkü, Aslan betimlemesi
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Ayrıca geyiklerin refahı için geniş bir arazi ayıran sultanın, bu ilgisinin resimdeki yansıması köşkte yer alan rahat ve sağlıklı şekilde koşturan geyik betimlemeleridir. Yine Beylerbeyi Sarayı Mermer Köşk ve hayvan betimlemeleri ile öne çıkan Yıldız Sarayı Çadır Köşkünde resimlenen çeşitli geyik resimleri saltanatın ve özellikle de sultanın geyik merakının yansıması gibidir (Fotoğraf 25). Bulutların arasından çıkan ay ışığı altında geyikler görülmektedir.

Fotoğraf 25: Yıldız Sarayı Çadır Köşkü Geyikler
(Foto: P. Şahin Tekinalp)

Sultan Abdülaziz'in İzmit Av Köşkü tavanlarında yer alan manzaralar ve manzara içinde hayvanlar da aynı dönemi ve özellikleri işaret eder gibidir. Av köşkünde neresi olduğu bilinmeyen manzaraların betimlenişindeki köprü ve benzeri detaylar ya da natürlmort betimlemelerindeki meyve aktarımları aynı repertuarın yansımaları gibidir.

Sultanın resme sevgisi ve yatkınlığı bilinmektedir. Bu sevginin yansımaları özellikle Beylerbeyi ile Dolmabahçe Sarayı tavanlarında ortaya çıkar. Sultan'ın özellikle Avrupa gezisi sonrasında yapılan resimlerde sıkça karşılaşılan ve Avrupa tarzında hayvan resimleri olarak adlandırılan kuğular da bu dönemde repertuarın ayrılmaz bir parçasıdır. Aziz dönemi İstanbul yapılarında yer alan resimlerdeki unsurların yansımaları çok benzer şekilde Bursa Hünkâr Köşkü resimlerinde görülür. Beylerbeyi Saray tavanındaki bir grup resmin eskizlerinin Sultan Abdülaziz tarafından yapıldığı rivayet edilmekle birlikte bu konuda bir kanıt olmadığı için net bir çıkarım yapılamamaktadır (Dündar 2011, s. 152). Ancak saray için Mason Beyin

görevlendirildiği kesin bir şekilde ifade edilmektedir. Gemili kompozisyonların yanında diğer betimlemeleri sanatçının yaptığı anlaşılmalı birlikte hakkında bir bilgiye ulaşılamamış olması sanatçı sorunlarının varlığına kanıttır. Sultanın Mısır gezisi sırasında kendisine eşlik ettiği, saltanat üyelerinin olduğu gemiye alınarak ayrıcalık verildiği ve dönüşte de saray ressamı olarak atandığı bilgisi mevcuttur. Bu atama sonrasında görevlendirildiği ilk iş Beylerbeyi Sarayı iç mekân resimlemesidir. Ayrıca aynı dönem içinde İstanbul'da saray için çalışan mimarlar ve ressamlarla aynı ortam içinde bulunmuş olduğu da bilinmektedir (Şahin Tekinalp 2001, 23-28).

Duvar resimleri söz konusu olduğunda ne yazık ki sanatçı isimlerinin çoğunlukla bilinmemekle birlikte (Şahin Tekinalp 2002 s. 440-448) belgelerde de isimlere rastlanılmadığı için anonim kalmaktadır. Ancak Dolmabahçe Sarayı arşivinde yer alan bir diğer belgeye göre karşılaştırmalı bir kanıtla ortaya çıkan isim yine Mason Beydir. Sultan Abdülaziz Beylerbeyi tavan bezemeleri için Camlı Köşkü, Yıldız Kompleksi içinde Malta Köşkü'nü örnek göstermiş ve Mason Bey'i görevlendirmiştir (Göncü 2006). Sözü edilen isim İzmit av köşkünde de karşımıza çıkmaktadır. Hünkâr Köşkü içinde üslup benzerliği dikkate alındığında aynı ismi önermek olasıdır.

Bursa'da günümüze ulaşmış diğer duvar resmi örneklerine bakıldığında yerel bir usta elinden çıktıkları anlaşılan resimlere nazaran Hünkâr Köşkü resimleri üslup açısından başkent örneklerine yakındır. Bu durumda sultan için inşa edilen yapıda İstanbul'dan usta gönderilerek resimlerin eklenmiş olma olasılığı yüksektir.

Hünkâr Köşkü, bir saltanat köşkü olarak inşa edilmiş olmakla birlikte Bursa'nın 19. yüzyılda sultanların çok uğramadığı eski başkentte yapılmış olmasından dolayı gündemde sadece onarımlar ve onarımlar için istenen para söz konusu olduğunda akla gelmiştir. Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ve Reşat seyahatlerinin bir noktasında Bursa'ya dolayısıyla da köşke uğramışlardır. Sultan için ya da Abdülmecid'e hediye olarak devlet görevlisi tarafından inşa ettirilmiş olmakla birlikte saltanat mensuplarının çok vakit geçirmediği bir yapı olarak tarihe geçmektedir.

Osmanlı sultanlarının aksine Kurtuluş savaşı sonrasında ilk kez 1920'de ardından üç kere daha Bursa ziyaretlerinde köşkte kalan Mustafa Kemal Atatürk Lozan'a gidecek heyette yer alacakları seçerek köşke Cumhuriyet adına bir anlam daha yüklemeyi başarmıştır. Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in ilanından sonra özellikle Dolmabahçe Sarayını mesken olarak kabul ettiğini ve ihtişamlı yapı içinde mütevazı bir yaşam sürdüğünü belgelerden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in kurucusu olarak, yurt gezilerinde de zaten var olan ve saltanatın çok az kullandığı Hünkâr Köşkünde defalarca kez kalmış ve hatta manevi kızları ile Bursa'ya gelerek konaklamıştır. Buna bağlı olarak da köşk Atatürk Köşkü olarak anılmaya başlanmıştır. Tarihi ve kültürel mirasa saygısı ile hem mimari hem de dekorasyonunu koruyarak önemli kararları burada alınmıştır. Yapı tarihe tanıklık ederek günümüze kadar varlığını sürdürmüş ve günümüzde müze olarak ziyarete açıldıktan sonra yeni nesillere geçmişi izlerini aktarmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Altı, A. (2020). Osmanlı Devleti'nde yırtıcı ve yabani hayvanlar için ihdas edilmiş bir kurum: Arslanhane. *Kare*, no. 10, 120-139. <https://doi.org/10.38060/kare.835253>
- Dündar, M. (2011) Beylerbeyi Sarayı'ndaki gemili tavan resimleri. *Kültürel bellek ve estetik yansımalar/Cultural memory and aesthetic reflections*, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 149-160.
- Gombrich, E. H. (1994). *Sanatın öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günergün, F. (2006). Türkiye'de hayvanat bahçeleri tarihine giriş", I. *Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri* (A. Özen, Ed.) Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70. yaşı anısına. Elâzığ 185-218.
- Kepecioğlu, K. (2010). Millet Köşkü. *Bursa Kütüğü*, Cilt:3, 196-197.
- Korkmaz, Ş. (2009), Sultan Abdülmecid'in ilk memleket gezisi (26 Mayıs 12 Haziran 1844), *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 25, 83-98.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma döneminde Türk resim sanatı (1700-1850)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi yayımları.
- Schneider, E.C.A (1844). *Letters from Brousa Asie Minor*, Letters VII, 1844, Chambersburg
- Şahin Tekinalp, A. P. (2001). Osmanlı'nın son sarayı Yıldız'ın duvar resimleri, *EJOS*, IV, No.40, s.8 Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht-Netherlands, 23-28.
- Şahin Tekinalp, A. P. (2002). Batılılaşma dönemi duvar resmi, *Türkler Ansiklopedisi*, 15, 440-448.

Tezler

- Bilmiş, Hüseyin Gürsel, (2023). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bursa'da mimarlık ortamı" Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Anabilim dalı, Doktora Tezi.
- Kütükoğlu Belma, (2008). "19.yüzyıldan günümüze Türk resminde natüremort ve nesne", Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı / Resim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tanyol, Tülay, (2001). "İzmit'teki sivil mimari yapıların duvar ve tavan resimleri", Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi.